

НОВО ВУЈОШЕВИЋ

ОДРЖАВАЊЕ КОНТИНУИТЕТА ВРИЈЕДНОСТИ — СЛОБОДА

Чини се да досад није довољно научне пажње поклоњено Тринаестојулском устанку са становишта социо-психолошког и менталног склопа, односно ова је димензија знатно запостављена у досадашњим научним анализама. Судећи по називима саопштења на овом научном скупу, може се очекивати да ће се и овој димензији посветити дужна пажња и тиме употпунити очигледна празнина у научној анализи ове проблематике.

У овом кратком саопштењу ће се покушати указати на неке аспекте нотиране димензије. Прецизније речено, циљ овог саопштења је да се укаже како се систем вриједности, односно одређене вриједности у том систему појављују као мотивациона снага у Тринаестојулском устанку.

1. Одржавање континуитета вриједности слобода као мотивациона снага

Ако се посматра систем вриједности па и поједине вриједности црногорског друштва са становишта његове иманентности у развоју, може се констатовати да Тринаестојулски устанак представља наставак континуитета вриједности слобода. Другим ријечима, Тринаестојулски устанак је оличење вриједности слободе која вуче коријен још из традиционалног друштва на овим просторима. Наиме, црногорском друштву слобода је увијек била на врху вредносне скале — скале вриједности. Доминација ове вриједности у склопу цјелокупног система вриједности је условљена са више фактора. Овдје ће се указати на неке од њих. Наравно, нећемо указивати на оне који су већ разматрани у историографским и сличним дјелима. То значи да ће првенствено бити ријечи о факторима који су предмет изучавања социологије морала и других граничних социолошких дисциплина.

Максима „за крст часни и слободу златну” била је основна водиља у свакодневним понашањима, у процесу социјализације личности, а нарочито у ситуацијама кад је требало слободу бранити и извојевати. Упоредивање слободе са златом значи давати јој трајну вриједност, трајни сјај, или боље речено то значи давати јој почасно мјесто на вриједносној скали у континуитету. Овако високо вредновање слободе је, поред осталог, условљено чињеницом што је она на овом простору стварана надчовјечанским напорима. Људи су, наиме, овдје прихватили ратовање као начин живљења да би дошли до слободе. Пошто је логично да се највише цијени оно у што се највише уложи напора и жртава. То је управо иманентност људског живљења и опстајања на овим просторима.

Механизми социјалне контроле су својеврсни чувари вриједности слободе. Наиме, постојали су јако развијени механизми социјалне контроле који су, наравно, стварани спонтано. Ријеч је првенствено о моралној осуди оних који би слободу издали, који се не би за њу борили, који би отишли туђину и подјармљивачу и пристали да буду њихови поданици. Таква морална осуда је садржана у пјесми

„Свака птица — своме јату
Свако тежи — своме брату
А куд тебе носи крило
Издајице срам те било”.

Морална осуда према онима који нијесу поштовали ову вриједност манифестовала се у виду трајне изолације — од њега се не жене и не даје му се било каква почаст, третира се као „губа у торини”. Овакав однос је јако превентивно дјеловао — био је јачи од сваке правне санкције. Управо због тога су се тешко људи усубивали да девалвирају ову вриједност. Онај који се усуди, који погријешити — губи морално достојанство, а губитак моралног достојанства је истовремено и губитак људског идентитета.

Осим моралне осуде средине, овдје је присутна и грижа савјести или боље речено морална самоосуда. Наиме, у друштву у којему су развијени неформални механизми социјалне контроле, грижа савјести се појављује као нужност. Она је овдје посебно изражена, има специфично дјејство. Издајство, као вид кршења вриједности слободе, производи код многих виновника у овом типу друштва грижу савјести у виду горког кајања, односно дуготрајног „браздања” по својој савјести. Она је толико била ефикасна да су се многи тешко усубивали или чак и помислили да понове такав или сличан прекршај или преступ.

Све је ово утицало на глорификацију и доминацију вриједности слобода. То је истовремено узроковало осамостаљивање ове вриједности као скоро независне варијабиле која врши

снажан притисак на људско понашање и дјеловање у конкретним ситуацијама. Ријеч је о њеном сталном „насељавању” у свијест људи која држи под својеврсном контролом значајне области људског понашања. Приврженост слободи је по правилу праћена емотивним набојима и изливима што је још више учвршћује у свијести људи.

Овако устоличење вриједности слободе у свијести људи и уопште у друштвеном ткиву, неминовно се појављује као снажан мотив који покреће (стимулише) конкретна понашања. Слиједи теорију Маслова, овај мотив спада у тзв. мотиве вишега реда. Њиме се постиже друштвени углед, друштвени престиж, нарочито у традиционалним, односно патријархалним срединама. Херојство је највећи производ ове вриједности, односно овог мотива. Да би се херојства домогло, улажу се огромни напори јер је оно признање за цијењење вриједности слобода.

Судећи по ономе како се разгорио пламен устанка у Црној Гори, може се без претјеривања констатовати да је дејство овог мотива било и јако и перманентно. Овај мотив је, у ствари, био неисцрпан извор прегнућа која се не базирају на жртве и страдања. Другим ријечима, овај мотив је био основна погонска снага Тринаестојулског устанка.

2. Егалитаризам као мотивациона снага устанка

За одржавање интензитета и континуитета Устанка, односно ослободилачке борбе, чини се да је од посебног значаја егалитаризам као вриједност. Егалитаризам као вриједност извире из саме суштине социјалне структуре црногорског друштва у оном периоду. Црногорско друштво у том периоду карактерише аграрна пренасељеност. У којој мјери је владала аграрна пренасељеност казује констатација истраживача „у црногорском кршу је сваки крш ограђен” (С. Вукосављевић). У ситуацији аграрне пренасељености, у социјалној структури друштва доминирају сиромашни социјални слојеви, слојеви са нижим социјалним статусом. Веома је танак слој оних са вишим имовинским статусом, оних који се издижу изнад већинских слојева. Иако их је био релативно мали број, они су стална мета сиромашних, они им „боду очи” и окривљују их за све недаће, а нарочито за социјалну неједнакост, за недостатак социјалне правде, као и за све друге недаће које проистичу из њиховог социјалног статуса. У овом сплету околности, неминовно се јавља као идеал остварење социјалне једнакости, односно социјалне правде. Управо због тога, са мотивом тежње за слободу, мијеша се или боље рећи сједињује са егалитаризмом као вриједношћу, а истовремено и као мотивом. Наиме, у овој опцији, оба мотива су испреплетена и међусобно условљена. Ријеч је о резонувању да ако се оствари слобода, треба да се оствари или ће се сигуно остварити идеал једнакости, идеал социјалне правде. Ако се ос-

твари идеал једнакости, односно егалитаризам, онда ће се остварити и идеал људске слободе. Једно је претпоставка остварења другог и обрнуто. Чини се да је ово у знатној мјери утицало да се одржи и одржава континуитет и интензитет Устанка.

Кад је већ ријеч о егалитаризму, односно о његовој мотивационој снази, не може се заобићи чињеница да је у Црној Гори било јако присутно угледање на совјетско друштво у којему се, по доминантном схватању, у потпуности остварила ова вриједност. Управо због тога се и идеализовао совјетски модел друштва да је важио као идеал или узор којему треба тежити по сваку цијену и о којему су се пјесме са заносом пјевале. Сасвим је логично што се ово појављује као снажан мотив, као додатна снага другим мотивима. У којој мјери је идеализован совјетски модел друштва, показује и чињеница да су многа мјеста у неформалним комуницирањима називана „Мала Москва”. Тиме се, у ствари, изражавао њихов егалитаристички, односно комунистички идентитет. Осим тога што је совјетско друштво идеализовано као егалитаристички модел друштва, у Црној Гори се то друштво идеализовало и као традиционални и провјерени пријатељ. Ако се једно друштво тако идеализује, у њему је све идеално, јер се код пријатеља не види лоше, не види слабост. Ово је истовремено и био снажан извор мотивационе снаге.

На крају, понављамо већ изнијето схватање, да су нотиране вриједности, односно мотиви, у међусобној испреплетености и утицају, перманентно распламсавале ватре Тринаестојулског устанка.

Novo Vujošević

MAINTAINANCE THE CONTINUITY OF VALUES — LIBERTY

S u m m a r y

This paper presents an attempt to point out some aspect the 13th July's uprising from the social-psychological standpoint and mental structure. Maintainance the continuity of value liberty, which derives from traditional society with a liberty as a first on the scale of values, was a fundamental thrust of the uprising.

The author explains egalitarianism as a second, very important motive power of the uprising, which, as a value, grows out from the only essence of social structure of Montenegrin society in that period. When speaks about egalitarianism as a motive power in Montenegro, he points out the fact that it was a strong presence of emulation to the Soviet society, in which, under dominant comprehension, this value was achieved.

Cited values, in other words are motives, in their mutual entwinement and influence, maintaine the continuity and the intensity of the uprising, concludes the author in this short work.